

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглянуті основні здоров'язбережувальні технології, які використовуються у вищій школі. Розкриті можливості їх застосування. Також висвітлені сучасні погляди на поняття "здоров'язбережувальні технології", обґрунтовані доповнення до існуючих визначень, розглядаються окремі питання підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до вивчення і правильного використання здоров'язбережувальних технологій. Проведена розгорнута класифікація здоров'язбережувальних технологій (медично-гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі, екологічні здоров'язбережувальні технології; технології забезпечення безпеки життєдіяльності; здоров'язбережувальні освітні технології та інші).

Ключові слова: здоров'язбережувальні технології, професійна підготовка майбутніх учителів, вчителя природничих дисциплін.

Постановка проблеми. Питання підготовки майбутнього вчителя до здоров'язбережувальної діяльності в умовах освіти набувають останні роки особливу гостроту в наслідок погіршення показників здоров'я школярів, негативних демографічних тенденцій, розповсюдженості соціально-небезпечних хвороб й адиктивної поведінки та ін. Наведені негативні тенденції мають довготривалі соціокультурні та економічні наслідки, впливають на міжнародний рейтинг країни у світі. В такому контексті підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій є досить актуальною із соціальних та економічних причин, відповідає запитам практики сучасної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість учених (В. Р. Кучма, А. М. Мітєєва, М. К. Смирнов, М. І. Степанова, Л. Ф. Тихомирова та ін.) визначають використання здоров'язбережувальних технологій як головний напрям вирішення проблем збереження та зміцнення здоров'я дітей та підлітків в умовах сучасної освіти. Дослідженням щодо здоров'язбережувальних технологій присвячені роботи В. І. Бобрицької, А. Р. Вірабової, М. С. Гончаренко, В. П. Горашука, О. М. Іонової, Ю. С. Лук'янової та ін. Але невизначеність низки питань щодо здоров'язбережувальних технологій, змісту та принципів здоров'язбережувальної діяльності вчителів не дозволяє вирішити окремі теоретичні та практичні питання підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій [7, с. 56].

Метою даної статті є обґрунтування загальних підходів підготовки майбутніх учителів до використання здоров'язбережувальних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід збереження здоров'я, що відображений у педагогічній спадщині минулого, містить багато теоретичних положень та практичних надбань щодо збереження та зміцнення здоров'я дитини, її гармонійного фізичного та розумового розвитку. Як зазначає А. А. Мазаракі, в умовах постіндустріального суспільства та підвищення вимог до освіченості та здоров'я людини, застарілі підходи до збереження здоров'я дитини не відповідають запитам держави, суспільства, батьків та вчителів [5, с. 18].

Сучасні моделі сприяння збереженню, зміцненню та формуванню здоров'я через освіту, які пропонуються Всесвітньою організацією охорони здоров'я, є досить ефективними та можуть бути реалізованими тільки у разі наявності вчителів, підготовлених до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності. Стратегія і тактика здоров'язбереження в освіті набула нового сенсу з розвитком уявлень щодо використання здоров'язбережувальних технологій. Наприкінці ХХ сторіччя розповсюдження поняття "здоров'язбережувальні технології" стало відповіддю на технологізацію процесу навчання, яка захопила педагогічні системи розвинених країн світу, та змінила валеологічну термінологію, яка стала "незручною" для суспільства. Розглянемо декілька підходів до визначення і сутності поняття "здоров'язбережувальні технології", висвітлених у виданнях останніх років. На думку Л. Ф. Тихомирової, найважливішим у характеристиці будь-якої технології, яка реалізовується в освітній установі, є те, наскільки вона зберігає здоров'я учнів, тобто чи є вона здоров'язбережувальною. І. А. Єрохіна визначає поняття "здоров'язбережувальні технології в освіті" як сукупність форм, засобів і методів, спрямованих на досягнення оптимальних результатів у підтримці фізичного, психічного, етичного й соціального благополуччя людини, у формуванні здорового способу

життя; О. І. Ковальова – як засіб організації й послідовних дій у навчально-виховному процесі, реалізації освітніх програм на основі всебічного урахування особливостей індивідуального здоров'я учнів, особливостей їх вікового, психофізичного, духовно-етичного стану й розвитку. В. Р. Кучма і М. І. Степанова визначають поняття "здоров'язбережувальні технології" як такі педагогічні технології навчання, що ґрунтуються на: вікових особливостях пізнавальної діяльності студентів; навчанні на оптимальному рівні складності; варіативності методів і форм навчання; оптимальному поєднанні рухових і статичних навантажень; навчанні в малих групах; використанні наочності й поєднанні різних форм надання інформації; створенні емоційно сприятливої атмосфери; формуванні позитивної мотивації до навчання ("педагогіка успіху"); на культивуванні у студентів знань із питань здоров'я. Суперечливі підходи до сутності поняття "здоров'язбережувальні технології" існують до останніх років. І. В. Чупаха, одна з авторів видання "Здоров'язбережувальні технології в освітньо-виховному процесі", розглядає "з позицій реалізації здоров'язбережувальних технологій в умовах комплексу дитячий сад-школа" лікувально-профілактичні заходи, заняття гімнастикою, арома- і фітотерапію тощо. У дослідженнях В. Ф. Базарного, Л. П. Баннікової, А. Р. Вірабової та інших як здоров'язбережувальні технології визначаються медичні, гігієнічні та фізкультурно-оздоровчі заходи, які інколи зовсім не мають педагогічної складової. А. М. Мітяєва тлумачить поняття "здоров'язбережувальні освітні технології" як якісну характеристику будь-якої освітньої технології, її "сертифікат безпеки для здоров'я" і як сукупність тих принципів, прийомів, методів педагогічної роботи, які, доповнюючи традиційні технології навчання і виховання, наділяють їх ознакою здоров'язбереження. На думку автора, близькі до здоров'язбережувальних освітніх технологій медичні технології профілактичної роботи, що проводяться в освітніх установах: вакцинація студентів, контроль за термінами щеплень, виділення груп медичного ризику. Проте контекст посібника "Здоров'язбережувальні педагогічні технології" орієнтований, насамперед, на розуміння здоров'язбережувальних технологій як технологій навчання здоров'ю, як цілеспрямоване виховання культури здоров'я учнів, їх потреби, здібності й уміння піклуватися про власне здоров'я, духовне й тілесне благополуччя. Вітчизняні науковці О. М. Іонова та Ю. С. Лук'янова розглядають поняття "здоров'язберігаючі освітні технології" "як сукупність засобів, методів, форм, прийомів організації, проведення, управління навчально-виховного процесу, спрямовані на забезпечення ефективності здоров'язбереження учнів". На думку авторів, найважливішими складниками здоров'язбережувальних освітніх технологій є технології, спрямовані на врахування коливань працездатності людини протягом навчальних циклів (дня, тижня, року), залучення рухової активності, оздоровчого впливу мистецтва й праці, на забезпечення суб'єкт-суб'єктної (фасилітуючої) взаємодії вчителя з учнями. Ю. В. Науменко визначає поняття "здоров'язбережувальна освітня технологія" як систему різних цілеспрямованих дій на цілісний навчально-виховний процес, організовуваних освітньою установою для медично-психолого-педагогічної профілактики й корекції негативних психофізіологічних, психологічних і особистісних станів студентів у рамках традиційної системи освіти. Поєднує всі визначення поняття "здоров'язбережувальні технології" спрямованість на вирішення загальної мети – збереження здоров'я студентів, але зміст, форми та методи діяльності, які відносяться авторами до здоров'язбережувальних технологій, пропонуються вкрай різноманітні. Серед здоров'язбережувальних технологій, які використовуються в системі освіти, Н. К. Смирнов пропонує виділити декілька груп, у яких застосовуються різні підходи, форми і методи роботи: медично-гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі, екологічні здоров'язбережувальні технології; технології забезпечення безпеки життєдіяльності; здоров'язбережувальні освітні технології [3, с. 86].

1. Медично-гігієнічні технології спрямовані на забезпечення медичної допомоги в рамках первинної та вторинної профілактики; контроль за належними гігієнічними умовами; проведення щеплень, надання консультативної і невідкладної допомоги у медичному кабінеті; моніторинг динаміки здоров'я студентів; профілактичні заходи напередодні епідемій (наприклад, грипу); створення в університеті стоматологічного, фізіотерапевтичного й інших медичних кабінетів; контроль проведення занять з лікувальної фізичної культури, організація фітобарів і тому подібне.

2. Фізкультурно-оздоровчі технології спрямовані на фізичний розвиток учнів, реалізуються на уроках фізичної культури і в роботі спортивних секцій.

3. Екологічні здоров'язбережувальні технології, спрямовані на створення природовідповідних, екологічно оптимальних умов життя і діяльності людей, гармонійних взаємин з природою та ін. [2, с. 24].

4. Технології забезпечення безпеки життєдіяльності спрямовані на збереження життя й забезпечуються завдяки вивченню учнями дисципліни "Основи безпеки життєдіяльності", майбутніми педагогами – курсів "Безпека життєдіяльності людини", "Основи охорони праці", "Цивільний захист".

5. Здоров'язбережувальні освітні технології підрозділяють на три підгрупи: організаційно-педагогічні технології, що визначають структуру навчального процесу, сприяючи запобіганню стану перевтоми, гіподинамії й інших дезадаптаційних станів школярів; психолого-педагогічні технології, пов'язані з безпосередньою роботою вчителя на уроці, дією, яку він здійснює на учнів; із психолого-педагогічним супроводом усіх елементів освітнього процесу; навчально-виховні технології, що

включають програми з формування культури здоров'я учнів, розвиток мотивації до здорового способу життя, попередження шкідливих звичок, освіти батьків та ін.

Окреме місце займають ще дві групи технологій, що традиційно реалізовувалися у спеціальних закладах, але останнім часом пропонуються як додаткова робота вищого навчального закладу: соціально адаптуючі і особистісно-розвиваючі технології забезпечують формування і зміцнення психологічного здоров'я учнів, підвищення ресурсів психологічної адаптації особистості (різноманітні соціально-психологічні тренінги, програми соціальної і сімейної педагогіки для студентів, батьків, викладачів; лікувально-оздоровчі технології забезпечують відновлення фізичного здоров'я студентів завдяки засобам лікувальної педагогіки й лікувальної фізкультури. Згідно з принципами вищих навчальних закладів здоров'я, здоров'язбережувальна діяльність повинна бути командною та системною. У такому контексті здоров'язбережувальні технології розглядаються нами як технології, які забезпечують цілеспрямовану діяльність усіх суб'єктів педагогічного процесу в освітній установі з метою розв'язання завдань здоров'язбереження в системі освіти. З цього боку використання медично-гігієнічних технологій є прерогативою шкільних медичних робітників, фізкультурно-оздоровчих – викладачів фізичної культури, забезпечення безпеки життєдіяльності – вчителя основ безпеки життєдіяльності, соціально адаптуючих і особистісно-розвиваючих – шкільного психолога та соціального педагога. Вчителів природничих дисциплін повинні бути організаторами та керівниками здоров'язбережувальної діяльності в школі, володіти організаційно-педагогічними, психолого-педагогічними та навчально-виховними здоров'язбережувальними технологіями. Особливою місією вчителя природничих дисциплін в сучасних умовах стає педагогічний супровід первинної профілактики соціально-небезпечних хвороб, у першу чергу туберкульозу, ВІЛ/СНІДу, інфекцій, що передаються статевим шляхом, адиктивної поведінки, підліткової вагітності, формування культури здоров'я студентів та ін. У вирішенні цих завдань саме зміст навчання студентів природничих факультетів стає значним потенціалом для якісної підготовки майбутніх учителів до використання здоров'язбережувальних технологій. Вважаємо, що знання, вміння і навички, якими оволоділи студенти у вивченні людиноцентризованих курсів, повинні бути актуалізовані, розширені, систематизовані, доповнені відповідною методичною підготовкою щодо використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності. Ми згодні з Ю. С. Лук'яною, що консолідація ресурсів змісту природничої вищої освіти, розвиток її здоров'язбережувальної спрямованості та удосконалення технологічної складової підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності є основою для формування сучасної системи підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій [4, с. 81–82].

Висновки і перспективи подальших розвідок. В сучасних умовах вчителя природничих дисциплін повинні бути підготовлені до здоров'язбережувальної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах, володіти організаційно-педагогічними, психолого-педагогічними та навчально-виховними здоров'язбережувальними технологіями. Для забезпечення відповідного навчання у вищих навчальних закладах необхідні: консолідація ресурсів змісту природничої освіти, розвиток її здоров'язбережувальної спрямованості та удосконалення технологічної складової підготовки студентів до здоров'язбережувальної діяльності.

Використані джерела

1. Кузьменко В. Ю. Виховання у підлітків позитивного ставлення до здорового способу життя / В. Ю. Кузьменко // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2008. – № 4. – С. 102–104.
2. Левківська О. П. Психологічні засади формування у підлітків здорового способу життя / О. П. Левківська // Психологічні стратегії в освітньому просторі : Зб. наук. праць. – К. : Київський міжрегіональний інститут удосконалення вчителів імені Бориса Грінченка, 2000. – С. 24.
3. Лозинський В. Техніки збереження здоров'я / В. Лозинський. – К. : Главник, 2008. – 160 с.
4. Лук'янова Ю. С. Питання науково-методичного забезпечення формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до використання здоров'язберігаючих технологій у професійній діяльності / Ю. С. Лук'янова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 4. – С. 80–83.
5. Мазаракі А. А. Модернізація вищої освіти на основі інноваційних технологій / А. А. Мазаракі // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002 : зб. наук. праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Ч. 2. – Харків : ОВС, 2002. – С. 17–28.
6. Мазін В. М. Критерії та показники сформованості культури професійної самореалізації педагога / В. М. Мазін // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – 2007. – Вип. 41. – С. 217–225.
7. Митина Е. П. Здоровьесберегающие технологии сегодня и завтра / Е. П. Митина // Начальная школа. – 2006. – № 6. – С. 56–59.

8. Матковська О. П. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в умовах "Школи активної спільноти" // Варіативні моделі розвитку сільських загальноосвітніх закладів : тенденції, орієнтири, пошуки. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної електронної конференції 03-30 жовтня 2011 року. – Донецьк : Витоки, 2011. – С. 180–186.
9. Мельник С. В. Теоретичні основи формування у підлітків здорового способу життя / С. В. Мельник // Теоретико-методичні проблеми навчання і виховання : Зб. наук. праць. – К. : Фенікс, 2009. – С. 52–60.
10. Мешко Г. М. Формування компетентності здоров'язбереження у майбутніх педагогів / Г. М. Мешко // Професійні компетенції та компетентності вчителя : Матер. регіон. наук.-практ. Семінару. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 17–21.

Mudryan V. L.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF HEALTH PROTECTING TECHNOLOGIES IN THE FUTURE TEACHERS' PREPARATION

The basic health protecting technologies used in high school and their application are revealed in the article. Paper discusses contemporary views on the notion of "health protecting technologies". It grounds the additions to the existing definitions, dwells upon certain aspects of future natural science teachers training for the application of health protecting technologies. The analysis of concept "health protecting technologies" is presented in the system of education. An analysis is shown by the necessity of selection of health protecting of educational technologies from hygienical, medical and rehabilitation contexts. Perfection of the pedagogical filling of this concept is also required. A problem is considered in the context of pedagogical researches. According to the principles of higher education institutions health protecting technologies activities should be the command and the system. In this context health protecting technologies are considered by us as a technology that provide a purposeful activity of all subjects of the pedagogical process in educational institutions in order to solve problems of health preservation in the education system. On this side, the use of medical and hygiene technology is the prerogative of school health personnel, health and fitness – physical culture teachers, to ensure safety of life – teachers the basics of life safety, adapting social and personality-developing – school psychologists and social workers. A concept "health protecting technologies" can be examined as part of pedagogical science and also as a method of organization, models of process of education, tool of process of education. It must provide efficiency and teaching effectiveness, also together and maintenance of health of students. Technology systems such as electronic medical records and digital imaging are revolutionizing healthcare by streamlining processes, eliminating waste, improving accuracy and, most importantly, improving patient outcomes. As these systems become seamlessly woven into the fabric of how healthcare is delivered, their continuous operation becomes increasingly critical. In the article spend a detailed classification health protecting technologies (health and hygiene, sports and health, environmental health protecting technologies, life safety technologies; educational health protecting technologies, etc.).

Key words: *health protecting technologies, future teachers training, natural science teachers.*

Стаття надійшла до редакції 02.04.2016 р.